

Waterbeheer in een stroomversnelling

Kansen door combineren

Water- en terreinbeheerders worden geconfronteerd met een gemeenschappelijk probleem: wateroverlast en verdroging. De terreinbeheerders willen meedenken over een structurele oplossing van deze problemen. Grote terreinbeherende organisaties (Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten) slaan de handen ineen om met name de kansen vanuit natuur te presenteren. In de "Vingeroefening: watersysteem benadering" zijn zoekgebieden voor de trits "water vasthouden-bergen-afvoeren" uit de rijksnota 'Waterbeheer in de 21e eeuw' op de kaart van Nederland gezet. In een workshop met o.a. terreinbeherende organisaties, federaties Natuur & Milieu en Waterpakt werd de denklijn toegelicht en bediscussieerd alsmede voor een pragmatisch aanpak gekozen.

Ontwikkelingen in beleid

Sinds de extreme wateroverlast van 1998 is het beleid over omgaan met water in een stroomversnelling geraakt. Wateroverlast en veiligheid van de burger staan hoog op de politieke en maatschappelijke agenda. De spreekwoordelijke druppel die de emmer doet overlopen is hierbij bij uitstek van toepassing; beleidsmakers en waterbeheerders realiseren zich dat de in het verleden gehanteerde aanpak van 'pompen of verzuipen' geen zo-

den aan de dijk zet. Ook in het waterbeheer wordt gestreefd naar een duurzame oplossing via een integrale aanpak; concepten als de watersysteembenadering en 'water als ordenend principe' zijn hiervan een uitvloeisel.

Op rijksniveau verschijnt de nota Waterbeheer in de 21^e eeuw (WB 21); hierin wordt het principe van vasthouden, bergen en afvoeren gepresenteerd. Ook internationaal groeit de aandacht voor water; de Europese Kaderrichtlijn water benadert de waterproblematiek vanuit (regionale) stroomgebieden. De positie van water binnen andere beleidsterreinen wordt versterkt, culminerend in de verankering van de waterbenadering in de ruimtelijke ordeningslijn, via een visie (water als ordenend principe) en een concreet instrument (de watertoets).

Op bestuurlijk niveau worden samenwerkingsverbanden versterkt. Op 14 februari 2001 ondertekenen het Rijk, het Interprovinciaal Overleg (IPO), de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en de Unie van Waterschappen (UvW) de Startovereenkomst Water. Hierin wordt afgesproken dat er over een jaar een landsdekkend systeem is van integrale visies van

(deel)stroomgebieden. Deze afspraak zal nog eens bekrachtigd worden in een Nationaal Bestuursakkoord Water in mei 2002. Tussentijds is op 31 oktober 2001 een Bestuursovereenkomst Water getekend door bovengenoemde partijen, met als doel om water en ruimtelijke ordening beter op elkaar af te stemmen.

Deze afstemming vindt plaats via de watertoets. De watertoets is een instrument dat expliciet de taken en verantwoordelijkheden regelt met betrekking tot de afweging van het belang van ruimte voor water in de ruimtelijke ordening. De watertoets wordt gelegitimeerd in de Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening en zal ook wettelijk worden vastgelegd. Formeel geldt de watertoets al vanaf 14 februari 2001. In de loop van 2002 zal de invoering van de watertoets intensief worden begeleid en zal de wijze van wettelijke verankering worden onderzocht. Op dit moment is de watertoets nog zo hard als de bestuurlijke ruggen recht zijn. Informatie en duidelijkheid over het belang zijn op de eerste plaats nodig. De watertoets gaat in principe immers over alle besluiten met ruimtelijke gevolgen, dus ook bijvoorbeeld het aanleggen van een schuurtje.

Zowel in beleid als in de uitvoering vertoont water steeds sterkere raakvlakken met de inrichting en het gebruik van ons land. Her en der komen dan ook regionale en sectorale initiatieven aan de oppervlakte; zo presenteerde de provincie Zuid-Holland 'Bruisend water', Stichting Natuur en Milieu komt met 'Water natuurlijk' en Natuurmonumenten beschrijft haar visie op waterbeheer in 'Een waterbed voor Nederland'. Knelpunten en kansen van een integrale waterbenadering worden helder.

Vingeroefening en kaart

Op een water-workshop (14 december jl.) presenteren Jan Streefkerk (SBB) en Nicko Straathof (NM) de "Vingeroefening: watersysteem benadering", met zoekgebieden gekoppeld aan de beleidsvisie vasthouden-bergen-afvoeren. Prioriteit ligt hierbij in het bovenstrooms water vasthouden (infiltratiegebieden), daarna pas is het bergen van water een mogelijk alternatief (retentie, bijvoorbeeld in de lage polders en beekdalen) en als het niet anders kan gecontroleerd afvoeren (via stromende waterberging). De denklijnen tussen de drie strategieën in waterberging en zoekgebieden zien er volgens de twee hydrologen als volgt uit: Straathof: "Natuur veroorzaakt geen wateroverlast en ondervindt

er aan de andere kant ook geen nadeel van. Waar de natuur echter wel mee kampt is een ander waterprobleem, namelijk verdroging (tot op heden 3% opgelost). Het is interessant om te kijken naar kansrijke combinaties voor het oplossen van de verdroging van natuur en tegelijkertijd het aanpakken van wateroverlast in aangrenzende gebieden". De "Vingeroefening: watersysteem benadering" biedt hiervoor aanknopingspunten; voor de terreinen van Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten is in kaart gebracht waar kansrijke mogelijkheden zijn voor een gecombineerde aanpak van verdroging en wateroverlast, uitgedrukt in zoekgebieden (zie kaart). Al eerder bleek dat andere (vertegenwoordigers van) terreinbeheer-

ders, zoals De Landschappen en de Federatie Particulier Grondbezit zich kunnen vinden in de voorgestelde benadering. Zij beschikken op het moment echter niet over de (digitale) mogelijkheid om de kaart op nationaal of regionaal niveau uit te breiden met zoekgebieden.

Benutten van kansen

Streefkerk benadrukt dat de kaart slechts een eerste aanzet is en vooral een denkbeeld is om de trits "vasthouden-bergen-afvoeren" in een gemeenschappelijke strategie (beleid en beheer) vorm te geven. Aanvullingen zijn welkom; de kaart kan altijd beter en concreter. Hij stelt: "Onze gebieden (naar schatting 100.000 ha) kunnen een rol vervullen voor berging om wateroverlast te

Zoekgebied	Strategie
Infiltratiegebied	Maatregel: water vast houden in of rond bos- en natuurterreinen Effect: - wateroverlast in beekdalen verminderen - grondwatervoeding natuurterrein herstellen
Hoog-laag gradiënt	Maatregel: - water vast houden in hoge, grotere infiltratieplateaus - peil omhoog in lage, aangrenzende laagveengebieden Effect: - capaciteit voor openwater berging (<i>retentie</i>) vergroten - wateroverlast in wijdere omgeving bestrijden - grondwatervoeding natuurterrein herstellen
Beken en zijrivieren	Maatregel: water vast houden d.m.v. hermeanderen, verkleinen beekprofiel, stoppen met maaibeheer Effect: - vertraging afvoer, wateroverlast benedenstrooms verminderen - ter plaatse in natuurgebied verdroging verminderen
Bufferzones	Maatregel: bufferzones met <i>retentie</i> op het maaiveld Effect: - wateroverlast in de omgeving tegen gaan - verdroging natuurterrein bestrijden
Droogmakerij en verveende polders	Maatregel: - onderwater zetten droogmakerijen en verveende polders - flexibeler peilbeheer (<i>retentie</i>) in boezemwateren (inclusief natuurterrein) Effect: - waterverlies uit natuurterrein tegen gaan, dus bestrijding van verdroging - retentieoppervlak vergroten (natuurterrein + openwater berging in onderwater gezette polders - eutrofiering bestrijden door flexibeler peilbeheer over groter oppervlak
Veenweide polders	Maatregel: gedeeltelijk onderwater zetten polders door maaistop Effect: omgeving retentiegebied ontlast

voorkomen, maar hieraan zijn wel expliciete randvoorwaarden verbonden. Bijvoorbeeld ten aanzien van de waterkwaliteit en oplossen van verdroging. Het benodigde extra areaal voor het vast houden van water zou in het denkkader van het beleid en beheer meer moeten worden afgestemd op de begrenzing van de EHS en herstel van het hydrologisch systeem voor deze gebieden. Hier liggen de kansen voor water- en terreinbeheer”.

Een kaart spreekt tot de verbeelding en brengt levendigheid in de discussie, zoals ook tijdens de workshop duidelijk is gebleken. Verschillende deelnemers pleitten voor een offensieve benadering vanuit natuur, waarbij de zoekgebieden een stuk groter zouden kunnen zijn. “We moeten de oplossing voor de landbouw en het stedelijk gebied niet op een presenteerblaadje aanbieden en daarmee de principiële discussie over een natuurlijker waterbeheer uit de weg gaan.” Geconcludeerd wordt dat een goede toelichting op de kaart (die -als voorbeeld, dus zonder juridische status- zal worden opgenomen in deel 1 van het Structuurschema Groene Ruimte) onmisbaar is. De belangenafweging tussen economie en ecologie moet duidelijk in kaart gebracht worden, inclusief het prijskaartje en de benodigde extra hectares voor natuur.

Regionale Stroomgebied Visies (RSV) en watertoets

Duidelijk is dat de kaart geen doel is, maar een handig hulpmiddel in de discussie over de rol van natuurbeheer bij nieuwe strategieën voor het waterbeheer. En omdat deze nieuwe richtingen al snel concrete vormen beginnen aan te nemen (mei 2002 is immers de deadline voor het indienen van de Regionale Stroom-

gebied Visies) is een pragmatische aanpak op de korte termijn gewenst. Want hoe zorg je ervoor dat de belangen en kansen van natuur goed worden meegenomen in deze waterbenaderingen?

De provincies zijn uiteindelijk verantwoordelijk voor de Regionale Stroomgebied Visies, in totaal 17 voor heel Nederland. Stroomgebiedsvisies -het woord zegt het al- houden niet vanzelfsprekend op bij de provinciegrenzen; regionale stroomgebieden zijn bepalend voor de landsdekkende indeling. Als input voor de RSV's zullen de waterschappen een zogenaamde 'wateropgave' opstellen, waarbij duidelijk wordt welke hydrologische en aquatisch-ecologische randvoorwaarden gelden voor het op orde brengen van het stroomgebied. Deze opgave valt uiteen in vier aandachtsgebieden, die integraal benaderd zouden moeten worden:

- veiligheid
- wateroverlast
- waterkwaliteit
- verdroging

In eerste instantie ging de opgave alleen over de eerste twee aspecten, uitmondend in een eenzijdige vertaling van de wateropgave in waterbergingsgebieden en financiële claims. Juist

de lange termijnspecten (kwaliteit en verdroging) die voor het natuurbeheer zo van belang zijn, komen dan niet of nauwelijks aan de orde. Met andere woorden, een integrale benadering laat nog op zich wachten. De gestelde deadlines voor de RSV's lopen tot kunst- en vliegwerk, niet alleen bij de waterschappen, maar ook bij de provincies en gemeenten. Deze laatste kijken hier met zorg tegenaan. De heer Fokkens (voormalig voorzitter van de commissie Milieubeheer van de VNG) sprak hierbij over een bestuurs- en beleidsprobleem van de eerste orde (tijdens een UvW-workshop over ditzelfde onderwerp). Hij pleitte dan ook voor aandacht voor veiligheid en wateroverlast, onder het motto: *first things first*.

Daarbij komt dat de watertoets wordt gedestilleerd uit de RSV. Dus als zaken niet goed zijn weergegeven in de RSV, resulteert dit een magere watertoets, die niet uitgerust is voor toetsing op de zo gewenste integrale benadering van het watersysteem. De terreinbeheerders dreigen dan opnieuw het kind van de rekening te worden, waarbij het belangrijkste probleem -oplossen van verdroging (in 2010 met 40%)- niet of nauwelijks wordt meegenomen in de politieke of

Het rapport van de Commissie Waterbeheer 21^e eeuw onderscheidt 17 deelstroomgebieden en vier hoofdstroomgebieden (Rijn, Maas, Schelde en Eems). Deze laatste worden door het Rijk nader uitgewerkt. De provincies zijn verantwoordelijk voor de uitwerking van de deelstroomgebiedsvisies. Een deelstroomgebiedvisie bestaat uit twee delen. Het eerste deel is een strategische koers met daarin de ontwikkelingen gerelateerd aan de waterhuishouding tot 2050 met een doorkijk naar 2100. Het tweede deel is een programma tot 2015 voor samenhangende maatregelen in het watersysteem, vooral ruimtelijk, maar ook technisch. De relaties met andere functies worden hierbij aangegeven en geven ook inzicht in de kansen op meervoudig ruimtegebruik. [uit de Handleiding Deelstroomgebiedsvisies, concept 26-09-01].

Vingeroefening: Watersysteem benadering

Strategie:

- Water vasthouden
- Water vasthouden hoog + Retentie laag
- Retentie mogelijkheid 1
- Retentie mogelijkheid 2
- Retentie mogelijkheid 3
- Water vasthouden, retentie, gecontroleerd afvoeren
- Natuurterren

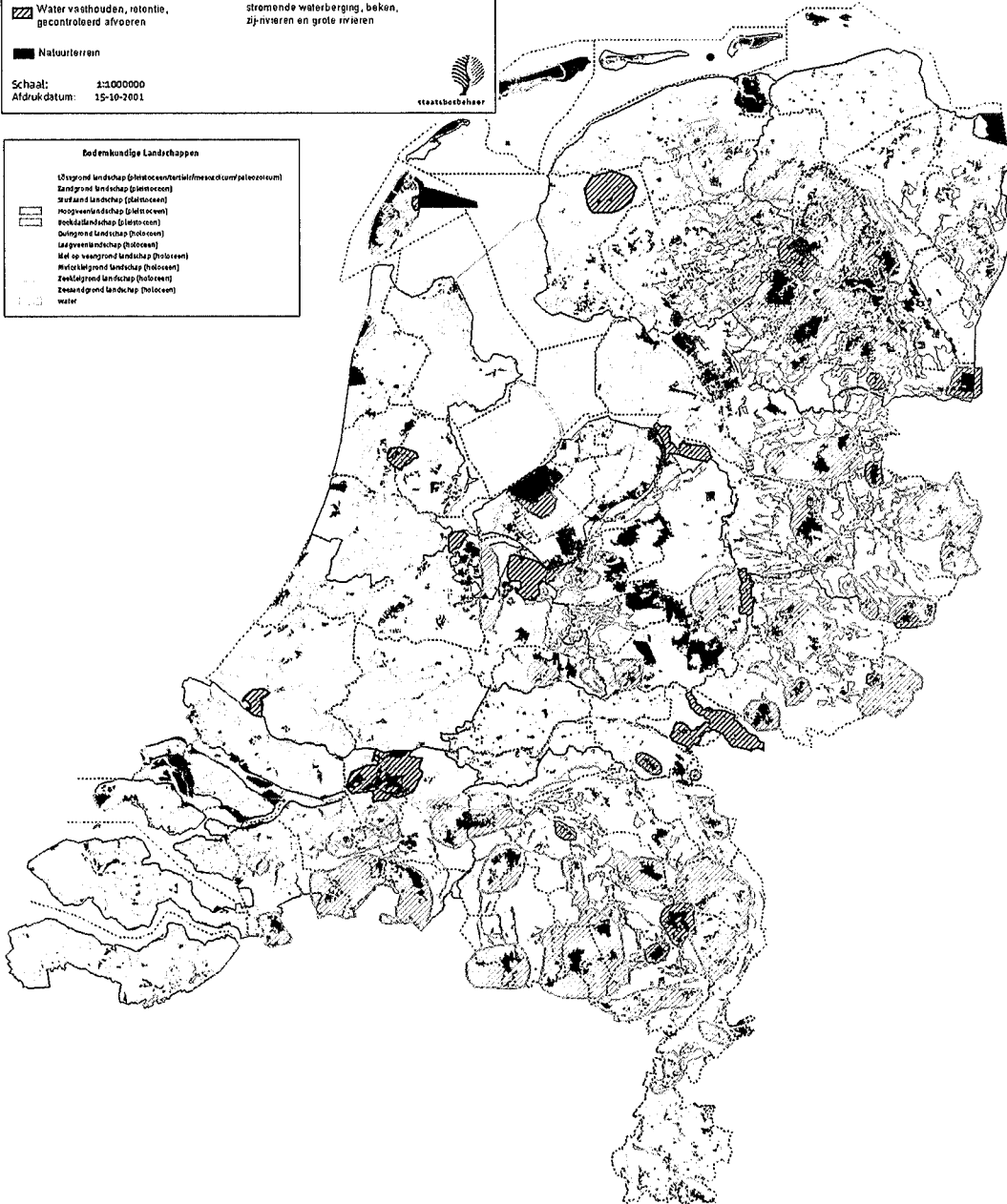
Schaal: 1:1.000.000
Afdrukdatum: 15-10-2001

Zoekgebieden:

- infiltratie gebied
- hoog, infiltratie gebied, laag in hangend poldergebied peil afhankelijk en periodieke inundatie met "gebiedsoegen" water
- buffer zones met retentie op maasveld
- droogmakerijen en vervaende polders onder water zetten + flexibele peilbeheer
- maasloopgebieden
- stromende waterberging, beken, zijrivieren en grote rivieren

Botanische Landenschappen

- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)
- Oeverland (Holocene)

bestuurlijke besluitvorming voor de komende jaren.

Tot slot, een pragmatische aanpak

Het ontwikkelen en vooral uitvoeren van de principes van een integrale benadering van het watersysteem is een kwestie van lange adem. Aan de andere kant nopen de gestelde deadlines tot haast; het proces van bestuursakkoorden en praktische uitwerkingen via de RSV's is immers in een stroomversnelling geraakt.

Tijdens de water-workshop werd daarom terecht geconstateerd dat het nu tijd is om in te grijpen; een keuze voor een pragmati-

sche aanpak. Of zoals de dagvoorzitter Ella de Hullu terecht opmerkte: "Als je bezig bent met je principes en anderen praten en beslissen over het nu, dan zit je klem!" Dus niet verzeilen en verwateren in een technische discussie met de waterschappen, maar direct naar de provincie, die uiteindelijk de RSV moet vaststellen. Het moet voor de provincie duidelijk zijn dat de natuurbeheerder zelf ideeën heeft over kansrijke combinaties van aanpak van wateroverlast en verdroging. Bovendien kan de natuurbeheerder duidelijke criteria aanreiken op basis waarvan de RSV op zijn merites voor natuur-

beheer (en daarmee ook de duurzame en integrale aanpak van het waterbeheer) beoordeeld moet worden. Zo kan ook de wertoets verder aangekleed worden met aspecten van ecologische kwaliteit, zowel nat als droog.

Om de pragmatische aanpak, met de gepresenteerde kaart als discussie-instrument, handen en voeten te geven zullen de terreinbeherende organisaties afspraken maken met de Stichting Natuur en Milieu en de regionale milieufederaties om in januari 2002 te komen tot een lijst van criteria als toets voor de RSV, bezien vanuit natuurbelangen.